

Magyar irodalom határainkon túl

Nehéz feladatra vállalkoztunk, amikor két folyóirat — a pozsonyi Irodalmi Szemle és az újvidéki Híd — tükrében kívánunk néhány oldalas rövid tájékoztatást nyújtani a szlovákiai és a jugoszláviai magyar irodalom jelenlegi helyzetéről, hiszen a határainkon túli magyar irodalom dúsan termő ága az egyetemes magyar irodalom sok évszázados fájának. Sajnos e dúsan termő ág gyümölcse nálunk csak nagyon szűkkörű réteg számára jelent csemeget.

A magyar irodalom Szlovákiában a Csehszlovák Köztársaság megalakulása után (1918) bontakozott ki, mint olyan nemzetiségi irodalom, amelynek nincsenek történelmileg kialakult helyi hagyományai. A progresszív irodalmi eszmék kialakulásában fontos szerepet töltöttek be azok az emigráns írók, akik a Magyar Tanácsköztársaság bukása után átmenetileg vagy huzamosabban Csehszlovákiában tartózkodtak és az ottani magyar nyelvű kommunista és demokratikus lapokba írtak.

A felszabadulás után a szlovákiai magyar irodalom az átmeneti nehézségek leküzdése után 1948-ban éledt újra. A magyar nyelvű iskolákon kívül magyar újságok és folyóiratok (Új Szó, Hét, Irodalmi Szemle), a pozsonyi rádió magyar adásai terjesztik az irodalom új termékeit. Komáromban önálló magyar területi szintársulat működik. A Szlovákiai Írók Szövetsége mellett magyar szakosztály és a Szlovákiai Szépirodalmi Kiadóban a magyar nyelvű könyvek kiadására magyar szerkesztőség létesült.

A felszabadulás előtt is működő írók — Csontos Vilmos, Egri Viktor, Forbáth Imre, Szabó Béla és a szlovákiai magyar irodalom legjelentősebb képviselője Fábry Zoltán — mellé egyre több olyan fiatal tehetség sorakozik fel, akik már a népi rendszerben váltak íróvá. Közülük a prózában Duba Gyula, Mács Károly, Rácz Olivér és Szőke József, a lírában Bábi Tibor, Cselényi László, Ozsvald Árpád, Dénes György, Gál Sándor és Monoszloy M. Dezső emelkednek ki. Drámaírási területén Egri Viktor neve a legismertebb. Őt 1952-ben Közös út című színjátékáért Állami-díjjal tüntették ki. A kritika legkiemelkedőbb művelője a már említett Fábry Zoltán mellett, Dobos László, Csanda Sándor és Turczel Lajos.

A fenti írók valamennyien munkatársai az Irodalmi Szemlének, amely 1958 óta jelenik meg Pozsonyban a Szlovákiai Írók Szövetsége kiadásában. Főszerkesztője Dobos László. A pozsonyi főiskolát végzett magyar-történelem szakos tanár mindössze harmincöt éves. Számtalan mű elemzése mellett 1963-ban kisregénye jelent meg Messze voltak a csillagok címmel.

Az Irodalmi Szemle a legjelentősebb magyar nyelvű sajtóorgánum Szlovákiában. Mint ilyen maga köré tömöríti az ott élő magyar írókat és számukra publikációs lehetőséget teremt. Emellett azonban van egy másik, legalább ilyen jelentős hivatása is. Konkrétan az, hogy helyzeti adottságainál fogva a közvetítő szerepét tölti be szűkebb értelemben a szlovák és a magyar, tágabb értelemben a dunamenti nemzeti kultúrák között. Ez nemcsak azt jelenti, hogy széleskörű fordítótevékenységgel, recenzálással közelíti egymáshoz a nemzeti irodalmakat, hanem — mint Duba Gyula a szerkesztőbizottság tagja írja — „sokkal fontosabbnak érzem azt a »hidat«, amelyet a csehszlovákiai magyar író építhet a magyar, cseh, szlovák, sőt szovjet szellemi

kultúra között. S ez nemcsak a nyelv kérdése (bár nagymértékben az is) de annak is a következménye, hogy a Csehszlovák Köztársaság polgárai vagyunk és a csehszlovák szocialista társadalomban élünk. Ez közös problémákat, közös kérdésfeltevést, közös életismereteket jelent. A „magyar paraszt” irodalmi vetülete mellett érzelmileg hozzáférhető számunkra a cseh és a szlovák paraszt gondolatvilága, és a cseh proletár, a szlovák szegényember és a magyar béres (multról van szó) pszichológiája. Testközelből ismerjük a cseh polgárt, a szlovák partizánt és a szlovákiai magyar tanfőt. Nagy építkezéseink (Keletszlovákiai Vasmű), üzemeink az internacionalizmus kísérleti lombikjai. Mindez tengersok apró életismeretet jelent, amelyek között meg kell teremtenünk a harmóniát, amelyekből hídak kell építeni magunkban a magyar, cseh és szlovák irodalom között, s erről magyar nyelven számot adni. Ezt jelentik helyzeti adottságaink, objektíve végtelenül tág körülöttünk a láthatár.” (Vö. Irodalmi Szemle VII. 1964/4 354. l.)

E célkitűzések realizálásáról tanúskodik az Irodalmi Szemle 1964-es évfolyama is. A januári számban például ankétot indított az irodalmi nemzetköziség gondolatáról. Cseh, szlovák, magyarországi, és ottani magyar írók fejtették ki véleményüket erről a kérdésről. Színvonalas hozzászólások egész sorát közli a lap. Összegezés helyett álljon itt egy idézet Fábry Zoltán tollából: „Nem kell nagyban semmi más tenni, mint amit kicsiben, hídállaló közvetítőként mi már megpróbáltunk és szívvel és aggyal teljességben vállaltunk: a szomszédságnak, a rokonságnak, a rokonításnak — immár az egész szocialista szektort befogadó nagyobb hatósugarú — realizálását. Csak így lehetünk egymás nézői, meglátói vigyázói: szeretettel, aggodással, büszkeséggel és féltéssel, ahogy fentebb írtam, és ahogy Győri Dezső népeink hasznára és használatára, már egy negyedszázada megírta:

„mindnek kívánom, amit egynek,
hiszen közös a nyereség,
én minden népet félték attól,
amitől féltem az enyém.”

Az imént említett színvonal nemcsak erre az ankétra volt jellemző, hanem az Irodalmi Szemle anyagára általában is vonatkozik. A szerkesztők leginkább tömör mély gondolattartalmú írásoknak adnak helyet. A gondolatiság azonban nem vezet céltalan filozófáláshoz, hanem arra mutat, hogy a felszín jellegtelen ábrázolása helyett az Irodalmi Szemle írói a lényeg megragadására törekcsenek. A lap hasábjain szinte lámpással kell keresni — bármilyen műfajban — az átlagosnál gyengébb műalkotást. Ezt a rendkívül pozitív, de szokatlan jelenséget Fábry Zoltán a következőképpen magyarázza: „A szlovákiai magyar író: minőségi író. A mű-ambíció itt nem hiúsági kérdés, de létfeladat, a felfokozott stílusmérték nem l'art pour l'art játék, de küldetéses elkötelezettség. Csak ami jobb, ami maradandóbb, biztosíthatja és biztosítja egy nép, egy nyelv érettségét, megmaradását, irodalmi versenyképességét.” (Vö. Fábry Zoltán: Harmadvirágzás 1963 258. l.)

Az Irodalmi Szemle valamennyi számában első helyen szépirodalmat közöl. Emellett a leggyakoribb rovatok: a Disputa, a Hagyomány, és a Figyelő. Az utóbbi rovat elsődleges célja, hogy a magyarországi irodalomra reflektáljon. Gazdag a lap fordításanyaga is, melyen keresztül egy-egy európai irodalommal ismerteti meg az olvasót. Például: Mai szovjet próza, Mai lengyel próza, Mai jugoszláv irodalom, Nyugatnémet elbeszélők, Svéd elbeszélők. A szlovák irodalom problémái természetesen nagyobb helyet kapnak. Ebben minden bizonyonnyal közrejátszik, hogy a szer-

kesztőbizottságnak szlovák tagja is van Stibor Štitnický személyében. A kiváló költő neve nem ismeretlen Magyarországon sem. Az elmúlt évben Nógrádban is járt a Madách-centenárium ünnepségek alkalmával. Erről az évfordulóról egyébként az Irodalmi Szemle ünnepi számban emlékezett meg, és az ebből az alkalomból közzétett tanulmányok sok érdekességet tartogatnak a magyarországi Madách-kutatók számára is.

Az Irodalmi Szemle külön értéke a gazdag képanyag és gyakran közöl művészi fotókat is. Eredeti tipográfiája, változatos tördelése a szerkesztő jó esztétikai érzékéről tanúskodik.

Summa summárum az Irodalmi Szemle rangos, jól szerkesztett folyóirat. Kár, hogy Magyarországon kevesen olvassák és rokonszenves törekvései nem kapnak megfelelő visszhangot.

Az Irodalmi Szemle jugoszláviai testvére a Híd. 1934-ben indították Szabadkán az ott élő magyar fiatalok. Ekkor elsősorban társadalomtudományi kérdéseket tárgyaló folyóirat volt, és élénk tevékenységet fejtett ki a vajdasági magyarok jogfosztott tömegei között. 1941-ben Jugoszlávia német és magyar megszállása után megszűnt. Szerkesztői és munkatársai közül többen mártírhalált haltak.

A felszabadulás után újjászerveződött és az egész jugoszláviai magyar irodalmi élet központi folyóirata lett. Irodalmi, művészeti és társadalomtudományi kérdésekkel foglalkozik havonta 100-120 oldalon. Ujvidéken jelenik meg a Fórum Lapkiadó Vállalat gondozásában. Szerkesztik: Fehér Kálmán és Pap József felelős szerkesztő

Nem kell sokáig tallózni a Híd hasábjain ahhoz, hogy a jugoszláv magyar irodalom egyik legjellemzőbb sajátossága — a magyar anyanyelv, jugoszláv állampolgárság, és szocialista világszemlélet harmónikus egysége — szembetűnjön. E megállapítást nem kell kommentálni, de kiegészíteni igen. Beletartozik ugyanis ebbe az is, hogy a Híd irodalma vajmi kevés ponton érintkezik a magyarországgal. Ez a jellemvonás a jugoszláv állampolgársággal magyarázható. Vajon miért?

Elsősorban azért, mert "voltak — s akadnak ma is — objektív akadályok, melyek a két irodalom normális cirkulációját nehezíti. Gondoljunk csak arra a tényre, hogy a szocialista realizmus, mint egyetlen igaz, az előtte levő irodalmak „csúcspontját” jelentő hivatalos irányzatot Jugoszláviában felszámolták még mielőtt gyökeret vert volna, s ebből kifolyólag a jugoszláv alkotói gyakorlat és elmélet, és nem utolsósorban a kultúrpolitika egészen más utakon haladt az elmúlt másfél évtizedben, mint Magyarországon." (Vö. Bosnyák István: A kezdeményezés dicsérete. Híd 1964/3 335. l.)

A Híd anyagára az értekezőpróza túltengése a jellemző. Esszék, recenziók, olvasmány-regisztrálások, irodalomtörténeti és kritikai tanulmányok dominálnak. E műfajokban legtöbbször Bányai János, Bori Imre és Sinkó Ervin nevével találkozunk. Különösen nagyhatásúak Bori Imrének az újvidéki egyetem magyar tanszéke docensének az esszéi, amelyek nagy elemző szenvedélyükkel, nyelvi megformálásuk kultúráltságával tűnnek ki. Az utóbbi időben Bori előszeretettel ír a szociográfia és szépirodalom kérdéseiről. Az értekezőpróza körébe tartozik a folyóirat állandó rovata a Krónika is, amely érdekes olvasmányos formában tájékoztat a legfrissebb kulturális eseményekről.

A Híd szépirodalmi anyagáról azt állapíthatjuk meg, hogy műfajilag differenciált, változatos. A líra legkiemelkedőbb képviselői Ács Károly, Domonkos István

Fehér Ferenc, Koncz István, Pap József és Tolnai Ottó. Ha lehet ennyi költőt egyetlen közös vonással jellemezni, akkor róluk azt mondhatnók, hogy a „befeléfordulás” mint költői magatartás eredményei csillannak meg verseikben. A „befeléfordulás” azonban nem jelent elzárkózást. Példa erre Fehér Ferenc Időtlen ének című verse:

Ha nem volna már csak két heted
s a havas szemöldű nagybeteg
fogná hazád a két kezed
meghajtánád-e térdedet
ha nem volna már csak rongy heted
ha nem volna már több életed.

(Vö. Híd 1964/10 1127. l.)

A prózai termésre tartalmi vonatkozásban a közéleti téma hiánya és a gyakori pszichologizálás a jellemző. Formailag a montázstechnika, a filmszerűség látszik elterjedtnek. Gyakoriak a párbeszédekből és rövid leírásokból szövődő novellák, elbeszélések. A prózai művek alkotói közül Deák Ferenc, Gál László és Varga Zoltán nevét kell külön kiemelnünk. A jó dráma hiánya úgy látszik nemcsak Magyarországon probléma, hiszen a Hídban is hiába keressük. A fordításirodalomban első helyen a jugoszláv költészet megszólaltatását kell nyugtáznunk. A legkiválóbb fordítók Ács Károly, Borbély János és Herceg János. A külföldi irodalmakat inkább a nyugatiak, főleg angol és amerikai írók képviselik a Hídban.

Mivel a Híd nemcsak irodalmi és kritikai, hanem művészeti és társadalomtudományi folyóirat is egyben, ezért nem véletlen, hogy ilyen tárgyú írásokkal is gyakran találkozhat az olvasó. Ezek az írások nyomon követik a filozófiai, szociológiai vitákat, elemzik a nemzeti kultúrák sajátos nyelvi és egyéb jellegzetességeit. Szoros értelemben vett képzőművészeti kérdésekkel viszonylag ritkán foglalkozik a Híd és gyér számúak a műmellékletek is.

Az elmondottakból érződik, hogy milyen sok irányú feladatot kell megoldaniuk a szerkesztőknek. Nem könnyű egy egész kultúra reprezentánsának lenni. Az a kis-számú írógárda viszont, amely felsorakozott a Híd köré, megérdemli nemcsak a vajdasági magyarok, hanem a mi figyelmünket és bizalmunkat is. Lépünk rá a közeledés hídjára, tüntessük el a fehér foltokat a magyar irodalom térképéről, ismerjük meg egymást, közös hasznunk származik belőle.

Csongrády Béla